

СПОЉА НАДЧОВЕК, ИЗНУТРА ЧОВЕЧУЉАК

Радослав Војводић: ЈАВНИ ЗАВОДНИК, „Ново дело“,
Београд, 1987.

Као писац овога романа, Радослав Војводић приповеда о некој врсти „завођења“. Са своје стране, само то приповедање могло би да „заведе“ извесне читаоце, уколико се ови не би поставили на одређену критичку дистанцу од романсијера и његових јунака. Разуме се, поменута дистанца не значи отуђење читалаца већ њихову аутономију. Тек та аутономија омогућава да пишчев говор пређе у његов разговор са читаоцима. Или, што је исто, она искључује могућност да ауторово приповедање „заведе“ читаоце. Али, где лежи ова могућност?

Она је садржана, поред осталог, у романсијеровој вештини нијансирања. На страницама свога романа, Војводић слика портрет одређеног „заводника“. Но, у колориту ове слике, танане и неисцрпне нијансе као да добијају превагу над основним бојама (или „тоновима“). Без обзира на приповедачеву интенцију, оне би могле омести читаоце да „заводника“ виде „у правој боји“. Том ометању читаоци могу парирати својом критичком аутономијом. Захваљујући њој, они ће се оспособити да у мноштву нијанса идентификују главне „тонове“, који карактеришу „заводников“ портрет и његов колорит. По свој прилици, ову неопходну идентификацију олакшава усредсређивање пажње на поједина поглавља романа као што су „Моћ, дистанца“, „Недостojни или импотентни“, „Баволова помоћ“, „Еротско“, „Исповест пуковника“, „Фајн и његова сенка“...

Путем оваквог усредсређивања, ми се приближујемо „тајни“ самог завођења. У ту исту мистерију покушали су да проникну врхунски писци и мислиоци, од Балзака до Достојевског и Кјеркегора. Они су опазили да се „заводник“ појављује као својеврсни „надчовек“, било у лику Растињака или у лику Раскољникова. Али, његова појава није адекватна његовој бити. У суштини, такав „заводник“ пати од комплекса мање вредности: уколико је инфериорнији, утолико је сујетнији. Он се усиљава и довија да своју стварну инфериорност надокнади привидом супериорности. Ваш тај привид и заводи људе. Укратко, заводник није никакав надчовек него *човечуљак*. Обелодањујући његову битну тајну, Војводић га приказује овако: „Он, тај човечуљак, тај људић, та сенка...“

Иста варка се открива и у љубави, где иза заводникове сексуалне надмоћи извирује — његова импотенција. Ову другу наговештава инхибиција романескног јунака у покушају његовог интимног контакта са Циганком Севлијом. Романсијер је учио ту баволску игру моћи и немоћи. Отуда, као Платон у својој „Гозби“, он закључује да је „Ерос ружан и сиромашан“.

И тако, у сексуалном подземљу, моћ заводника срозава се до импотенције; на менталном небу, она се своди на лаж; овде, дакле, она

није ништа друго до маска. Ову духовну маскарату признаје један од актера романескне повести, али је при том уопштава, тврдећи да „ сви људи лажу“. Изгледа да се иста личина — током времена — преображава у заводничково лице. Одређеније речено, заводничкова обмана постаје његова самообмана. Он заводи самога себе. Змијски јед завођења трује самог заводника. Тога варавицу распамећује његова супериорна „памет“. Његова ментална надмоћ окончава се у деменцији. На тај начин, протагонист романа доживљава свој финале у — лудници.

Он је „јавни заводник“. Стога се комедија завођења одиграва у јавности, на социјалној позорници. Ту се њен главни јунак указује као интелектуалац: као професор, сликар, уметник, учењак... Он сам, уосталом, овако представља ту елиту: „Ми, велики људи, научењаци и моћници...“ У својој уобразиљи, он заводи и потчињава околину. У ствари, тај наш „моћник“ је потчињен бирократској власти. Он је лакеј који замишља да је господар. Његов социјални положај је исто тако лажан као и његов сексуални однос.

Ову друштвену лаж потенцира историјска застарелост нашег интелектуалца. Уколико фигурира као „јавни заводник“, он сматра себе шампионом модерности; али, у другој половини нашег века, бар у развијеном свету, он постаје анахронизам. Његову модерност све већма покрива музејска патина. Јер, уместо „хуманитарне“ интелигенције коју оличавају приповедачеви професори и сликари, данас доминира техничка интелигенција. Стога је Шпенглер био склон да у технократима види праве господаре савремене цивилизације. Још у међуратном раздобљу, француски социолог Жорж Фридман приметио је да модерна буржоазија тражи свог јунака у — инжењеру. А по дефиницији коју је дао Тејлор, творац познате организације рада у индустрији, инжењер је „човек-који-ушва-страх“. Најпосле, када је посреди завођење, јасно је да масе више не заводи празнословна професорска *реторика* него *техника* рекламе. Према томе, у свом савременом технизираном облику, само завођење потискује и гази, „јавног заводника“ о коме је овде реч.

Није чудо, дакле, што он свршава у лудници, као старудија на „отпаду“. Да овакав свршетак није само његов, то би Војводићев роман најављивао насловом одељка „Луда генерација“.

Рекло би се да слика заводника у разматраном роману има два значења: друштвеноисторијско и књижевноисторијско. У оном првом смислу, слика би обухватала визију једног друштвеноисторијског окончавања, то јест одумирања једног интелектуалног слоја. У другом смислу, она би сигнализирала окончавање одређене књижевно-уметничке визије. Доиста, сада дотрајава читав онај период уметности, који је код нас почео средином XX столећа. У нашим данима, ова уметност пева своју „лабудову песму“. Настојећи да буде довољна самој себи, она није кадра да одговори на два судбоносна изазова, које јој упућује наше време. То су изазови политике и технике. Они се не дају разлучити, будући да се политика исто толико технизира, колико се друштво и живот политизују. Када се писац одважи да се суочи са данашњом науком и техником, структура његовог дела саображава се форми романа-есеја; другим речима, она спаја „белетристику“ са есејистиком, која је у стању да „свари“ научно-технолошке концепте.

Чини се да је и структура Војводићевог романа блиска оцртаној форми. Додуше, романсијерово приповедање почиње у старом маниру, који нарацију држи у колотечини меморије. Тај почетак изгледа овако: „Био је петак 12. IX 1986...“ Слично томе, почињу и неки одељци романа: „Било је хладњикаво...“ Но, читалац има утисак да писац том приликом *пародира* манир који је овде у питању. Као да у романсијеро-

вом гласу вибрира нека уздржана иронична нота. Као да се приповедач дискретно подсмева старинској „белетристици“.

У свом есејистичком захвату, романописијер није доспео до неklasичних егзактних наука, које револуционисту индустријско-технички свет, па и положај интелигенције. Ипак, он им се утолико приближио, уколико је дотакао разне друге дисциплине: психологију, естетику, семиологију, филозофију... Јер, модерна наука (а пре свега кибернетика) омогућава и налаже овим дисциплинама да се спретну с егзактно-математичким „струкама“.

Биће да овај есејистички ток вијуга између белетристике и фелтонистике; он би при том више нагињао првој него другој. Штавише, проза овог белетриста садржи понеки лирски ингермецо, тако да „Јавни заводник“ на махове делује као поетски роман. У таквим случајевима, романописијер личи на песника који „прескаче“ стихове.

Он је бар исто толико дистанциран од својих јунака, колико би критички читалац имао да буде дистанциран од њега. Као актер романескне повести, „Јавни заводник“ није успео да заведе самог романописца. Вероватно је да су Војводића од тога завођења штитиле његова иронија и његова лирика (дакле, два својства која изгледају мање-више туђа протагонисти романа). На крају остаје импресија да се писац и његов јунак упућују према опречним половима. Заводников пол је фиксиран у обмани и самообмани. На пишчевом полу, та лаж бива исмејана и огољена: „Доста је претварања!“ чује се узвик на једном месту романа.

Да, доста нам је ове шмирантске глуме! На врх главе су нам се попели свакојаки заводници, ти човечуљци који изигравају надљуде. До душе смо сити њиховог завођења, налик на кокетерију прецветалих успијуса. Могло би се претпоставити да је човек, ипак, све мање у стању да заводи „ближње“. Он је још мање вољан да се поводи за било ким. Не преостаје му ништа друго него — да води сам себе.

886. 1/6 + 09

Слободан ВУКСАНОВИЋ

ПОГЛЕД ИЗ ВИСИНЕ

David A. Hill: THE EAGLES AND THE SUN, „Prosveta“,
Niš, 1986.

Збирка песама Дејвида Хила, Орлови и сунце, делује као поетски дневник некаквог вечитог путника, који обилазећи свет пева о „обичним, малим“ животним стварима. И све што опази на својим путовањима овај путник претаче у слике. А управо су те слике песничко средство којим Дејвид Хил премошћује даљине а читаоце приближава свету „о којем све знамо а још увек учимо“, како сам каже у песми Лекција. Напросто приморава читаоца да прогледа и осматра оне наоко безначајне детаље који нас окружују у свакодневном животу.

Због чега се кроз ову Хилову песничку збирку протеже мотив путовања, дугања или најбоље рећи прагања? Песник као да верује у виши облик живота. А ка њему га води уживљавање у сваки делић природе кога се дотакао песнички исказ. То је, добрим делом, поетика упућена на природу. На то упућују и сами наслови песама: Бадемово дрво, Мала сова, Новембарска башта, На 2211 метара.

Али чини се да би било погрешно лирског јунака Хилове збирке „Орлови и сунце“ схватити као вечитог незадовољника и човека без корена („rootlessness“). Јер он се једноставно усмиње и на тај начин проналази своју природну средину. По томе је карактеристична песма На 2212 метара:

Стремећи ка орловима
И сунгу
Нашао сам усамљени камен
Замку за моје плачљиво срце

Кроз већину Хилових песама из ове збирке провејава дух некакве потиснуте, скривене ведрине која на видело исплива тек повремено да песме обезбеди од патетичности и да им пружи уверљивост и снагу.

У целој збирци Орлови и сунце вероватно је најбоља песма Мала сова, у којој се осећа песникаво готово детиња зачућеност пред пролазношћу и нестанком лепоте и живота:

Могла би да буде жива
Да није чудно клонуле главе.

Таква врста песничке непосредности коју Дејвид Хил посадује ствара смирујућу атмосферу у свим овим песмама. Јер лирски јунак није ни бунтовник ни занесењак.

Заправо, од обичног мноштва може настати песма, јер у песнички материјал спада свет који најнепосредније окружује лирског јунака, и зато Хилова поетика јесте поетика обичне, и не тако често запажене,